

Др Душан Илић*

научни сарадник

Институт за европске студије, Београд

МАКЕДОНСКИ СЕПАРАТИЗАМ НА ПРОСТОРУ ЈУЖНЕ СРБИЈЕ У ПЕРИОДУ 1941–1945.¹

Апстракт: Овај чланак има за циљ да расветли македонске сепаратистичке тежње на подручју окупираног дела Краљевине Југославије, који је у предратном периоду био познат под називом Јужна Србија, током Другог светског рата, али и непосредно након његовог окончања, када је по први пут у историји формиран политички ентитет под називом Македонија. Македонски аутономаши (аутономисти) и федералисти на овом простору промовисали су у османском и међуратном периоду, тактички посматрано, две верзије исте политике, која је за циљ имала националну еманципацију Македонаца од остатка српског народа. Тако ће и током Другог светског рата постојати више фракција македонске сепаратистичке политике. Једна ће се отворено сврстати уз бугарског фашистичког окупатора и служити у његовом окупационом апарату, те први пут пред крај рата (1944) и покушати формирање Независне Државе Македоније, док ће друга деловати под окриљем Комунистичке партије Југославије. У току самог рата се, и у оквиру КПЈ, појављује више струја, које су се, желећи да постигну исти циљ, залагале за различите приступе решавања македонског питања. Једна фракција ће заговорати борбу за македонску државу на Балкану кроз аутономни народноослободилачки покрет са могућношћу уласка у Балканску федерацију, док ће се друга, преовлађујућа, борити за успостављање Македоније у југословенским оквирима, односно за остваривање националних права под руководством КПЈ у склопу решавања националног питања. Ова политика победиће након Другог светског рата, када се формира македонска федерална јединица у оквиру нове југословенске државе, која ће бити заметак будуће независне државе Северне Македоније.

Кључне речи: Јужна Србија, Македонија, сепаратизам, федерализам, КПЈ, Југославија.

*

Увод

Територија данашње Републике Северне Македоније ушла је у састав Краљевине Србије након ослобођења од Османског царства после победе у два балканска рата. Букурешким миром од 10. августа 1913. читава ова област постала је интегрални део међународно признате

* dusanobilicsd@gmail.com

¹ Чланак је настао у оквиру научноистраживачке делатности Института за европске студије, кога финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

територије Србије.² Иако је у историјском погледу, њен северни део сматран за област Старе Србије,³ имајући у виду великобугарске претензије засноване на одредбама Санстефанског уговора из 1878, као и деловања неканонске Бугарске егзархије, те одсуства српске државе,⁴ на читавом простору данашње Северне Македоније већ у међуратном периоду развиће се сепаратистичко антидржавно деловање. Ваља напоменути да је између два светска рата простор новоослобођених крајева који је у састав српске/југословенске државе ушао након ратова 1912-1918. сматран Јужном Србијом.

Током међуратног периода носилац сепаратистичких акција била је дотадашња главна пробугарска организација – ВМРО. У оквиру ње десиле се у међуратном периоду више расцепа. Прво је дошло до поделе на федералисте и аутономисте. „Потом се од федералистичког крила одвојила струја која је била за сарадњу са комунистима, тзв. ВМРО (обједињена); а аутономистичко крило се поцепало на тзв. михајловисте и протогеровисте. На крају су се протогеровисти свели на шандановисте, након што су се два од три члана њиховог Централног комитета одрекли даљих револуционалних борби.“⁵

Југословенске власти биле су става да не постоје суштинске разлике између различитих струја унутар ВМРО, без обзира на то да ли су им прокламовани циљеви били везани за аутономни статус Македоније у оквиру Краљевине СХС или за формирање независне македонске државе у оквиру Балканске федерације. И једне и друге циљеве посматрале су као ревизионистичке у односу резултате националноослободилачких ратова. Међутим, сукоби супротстављених македонствујућих струја омогућили су југословенским државним органима да их користе за своје планове. Базични циљ државне политике према сепаратистима било је јачање њихових међусобних обрачуна, ради слабљења њихових активности на подручју Јужне Србије. Југословенска држава успешно је искористила први раздор између аутономистичког и федералистичког крила ВМРО. Део федералистичког вођства пребегао је на територију Краљевине СХС, пруживши прве детаљније информације о организацији граничних канала, тајних магацина, али и о јатацима и руководећим личностима аутономистичког крила. У том контексту, не чуди што су бивши федералисти преузели вођство над четама Удружења против бугарских бандита.⁶

² Уз изузетак Струмичког среза, који ће Бугарска предати након пораза у Првом светском рату, Нејским споразум 1919. године.

³ Јован Цвијић, *Основе за географију и геологију Македоније и Старе Србије*, књ. I, Београд, 1906, 42.

⁴ За разлику од четири округа које је Србија добила на Берлинском конгресу у којима је, такође деловала Бугарска егзархија, у периоду од 1870-1878.

⁵ Срђан Мићић, „Протогеровисти ВМРО у југословенској служби 1930–1935. године“, *Војноисторијски гласник*, 2/2018, 71.

⁶ Срђан Мићић, „Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца и припрема државног удара у Бугарској, 1923–1925. године“, *Војноисторијски гласник*, 1/2014, 212-213.

У наредном периоду, услед споменутих сукоба, као и веште политике Београда, дошло је замирања комитских упада из Бугарске, те се активности македонских сепаратиста преусмеравају на извршење атентата. Промена тактика деловања допринела су драстичном смањењу присуства бугарских комитета на подручју Јужне Србије, са 1.675 у 1923. години на 200 у 1928. години.⁷ Након убиства Александра Протогеровога 1928. године, аутономистичко крило ВМРО додатно се поделило на две струје – протогеровисте (представнике друге генерације) и михајловисте (представнике треће генерације). Београд је протогеровисте сматрао бугарским патриотама који се боре за идеале, док је михајловисте сматрао за окореле зликовце, фанатике и криминалце,⁸ те је у том смеру и управљао своје деловање. Убрзо ће михајловистичка фракција у Софији потписати споразум са усташама Анте Павелића,⁹ што ће им поткрепити револуционарне амбиције, док ће истовремено протогеровисти почети да губе подршку због ослањања на интелектуалце и недовољног револуционарног ангажмана.

У последњој фази владавине краља Александра Карађорђевића, долази до југословенско-бугарског зближавања, у контексту кога ће југословенске власти финансијски подржати протогеровистичку струју, која је у том тренутку била за свеобухватно решење македонског питања у балканским оквирима, конкретно у балканском федералистичком кључу. Стога је оваква југословенска подршка настављена до пред сам почетак Другог светског рата, упркос промени бугарске политике.¹⁰

Македонски сепаратизам током Другог светског рата

Након априлског слома Краљевине Југославије 1941, простор данашње Северне Македоније подељен је у две окупационе зоне. Мањи, западни део, са Тетовом, Гостиваром, Дебром, Стругом и Преспом окупирали су Италија и прикључила свом протекторату – Великој Албанији. Већи део окупирали су Бугарска. Већ у првим данима окупације основан је Бугарски централни акциони комитет, кога су чинили са једне стране, грађани Бугарске који су потицали са простора Јужне Србије, али и један део локалних сепаратиста, који су промовисали ревизију граница југословенске Краљевине. Комитет, који је обухватао више мањих бугарских комитета, имао је задатак да олакша бугарској окупационој сили преузимање власти на нареченом подручју. Према оваквом сепаратистичком деловању у окупационим условима

⁷ Димитар Тасић, „Војно-политичка акција 'македонствујушких' у Краљевини СХС/Југославији 1919–1934. године”, *Архив. Часопис Архива Југославије*, III, 3/2002, 102.

⁸ Архив Југославије, 395-20-203, фолијације 7–9.

⁹ Bogdan Krizman, *Ante Pavelić i ustaše*, Globus, Zagreb, 1978, 54–60.

¹⁰ Петър Шанданов, *Богатство ми е свободата*, София, 2010, 310, 350, 351.

симпатије су гајили и поједини истакнути чланови ПК КПЈ за Македонију, Страхил Гигов, Панко Брашнаров и Методије Шаторов Шарло.¹¹

Након напада Трећег рајха на СССР, комунисти започињу оружане акције на простору окупиране Краљевине. Имајући у виду њихов дотадашњи став да су Македонци посебна нација у односу на Србе, ЦК КПЈ стаје на становиште да револуционарна борба подразумева и националну еманципацију, што је у македонском случају било посебно уочљиво. Без учешћа македонске компоненте у тзв. народноослободилачкој борби, југословенски комунисти имали би проблем да се легитимишу као представници свих народа Југославије, а и федерално-републикански револуционарни оквир који су промовисали био би озбиљно доведен у питање.¹² Овакав приступ решавању националног питања рефлектовао се и код македонских сепаратистичких снага. Посебно, имајући у виду да је географска област Македоније 1912-1913. подељена између четири државе. С тим у вези поставило се кључно питање: да ли се борба за Македонију води искључиво у вардарском делу, који је ослободила Краљевина Србија или на читавом географском простору, који се највећим делом протезао у Грчкој, а мањим у Бугарској? То је поделило македонске сепаратисте у две фракције. Новија северномакедонска историографија покушава да прикаже ову поделу заправо као борбу „патриота“ и „издајника“. Па је тако, једна струја промакедонска, аутономистичка, демократска, која се залагала за постојање посебног македонског националноослободилачког покрета, а чији је главни циљ формирање независне великомакедонске државе, са могућношћу уласка у Балканску федерацију. Док је друга пројугословенска федералистичка, комунистичка, која је заговарала постојање македонског националноослободилачког покрета, али под руководством КПЈ, као и за формирање македонске федералне јединице у оквиру обновљене Југославије уз поштовање политичког статуса кво заснованог на версајским границама.¹³

Зашто обе фракције овде посматрамо као сепаратистичке у односу на Београд. Зато што је прва то отворено и била, док је друга кроз федерализацију земље, десрбизацију становништва, те давање права новоформираној републици на отцепљење овакву политику заправо спровела у дело, довршавајући планове са Дрезденског конгреса из 1928, односно званичну националну политику Коминтерне на Балкану.¹⁴

¹¹ Зборник докумената и података о народноослободилачком рату југословенских народа, т. VII, књ. 1, Борбе у Македонији, Београд, 1952, 22.

¹² Оливер Станојски, *Македонски автономизам и сепаратизам 1943-1946, магистерски работи*, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филозофски факултет, Институт за историја, Скопје, 2012, 19.

¹³ Стојан Киселиновски, *Методија Шаторов - Шарло и македонското револуционерно движење*, Методија Шаторов - Шарло и неговото време (1897-1944), Скопје, 2007, 49.

¹⁴ Види више: Арутюн Улуњан, *Коминтерн и геополитика. Балкански рубез 1919-1938 гг.*, Москва, 1997, 59.

Борба између две наведене струје ескалирала је већ у првим месецима окупације. Иако је Бугарска радничка партија сматрала да она треба да преузме читаву партијску организацију у окупираним деловима Јужне Србије, Коминтерна је, ипак одлучила да ПК Македоније остане под окриљем КПЈ. Међутим, председник Покрајинског комитета, Методије Шаторов Шарло, практично водећи пробугарску политику, променио је назив ПК КПЈ за Македонију у ПК КПМ, као приоритет истицао је борбу за слободну совјетску Македонију, а сакупљено оружје предавао бугарским окупационим снагама. Затим је на саветовању у Скопљу 17. августа 1941, у присуству члана ЦК БРП (к), донета одлука о приступању ПК КПМ бугарским комунистима, што је изазвало реакцију ЦК КПЈ и на наведену одлуку Коминтерне, док је Покрајински комитет распуштен, а Методије Шаторов постао по други пут члан Бугарске радничке партије. У савременој северномакедонској историографији воде се полемике око улоге Методија Шаторова и његових сарадника током окупације. Старија социјалистичка литература сматрала је њихове активности пробугарским,¹⁵ док новија покушава да их прикаже као борце за македонски националну ствар, односно као носиоце промакедонске демократске и аутономистичке традиције у оквиру НОБ.¹⁶ Како год, обе школе мишљења слажу се да је главни непријатељ ове фракције „великосрпство, српска колонизација Македоније и југословенски централизам“,¹⁷ што је представљало вишедеценијско оправдање за антисрпско, односно антидржавно и сепаратистичко деловање у Јужној Србији.

За наследника Шаторова одређен је Лазар Колишевски, који убрзо бива ухапшен, те се ново руководство изнова поларизује у два тора. У првом ће бити Бане Андрејев и Мара Нацева, који су практично наставили антијугословенску и аутономистичку политику, која је требало да у оквиру НОБ укључи и грађанску и националну интелигенцију, док ће други, пројугословенску предводити Борко Талески и Вера Ацева. Кључна тачка разлаза биће борба првих за формирање Комунистичке партије Македоније, тј. њено осамостаљење од КПЈ. Због оваквих сепаратистичких тенденција у оквиру КПЈ, Централни комитет послаће своје поверенике, Драгана Павловића, а затим и Добривоја Радосављевића, да среде ситуацију на терену. Међутим, њихове мисије неће бити успешне, а Радосављевић ће известити Благоја Нешковића да је сам концепт Југославије веома непопуларан међу македонским комунистима, те се овај назив свугде мења

¹⁵ Лазар Мојсов, *БРП (к) македонското национално прашање*, Скопје, 1978, 65-149.

¹⁶ Зоран Тодоровски, *Дејноста на Методија Шаторов во ЦК на БКП и во Коминтерната за решавање на македонското национално прашање*. Методија Шаторов - Шарло и неговото време (1897-1944), Скопје 2007, 43.

¹⁷ Оливер Станојски, *н. д.*, 24.

називом Македонија, што ће Нешковић критиковати у једном писму.¹⁸ Тек ће трећом мисијом КПЈ ставити под пуну контролу партијску организацију у Јужној Србији. Наиме, почетком 1943, Јосип Броз шаље Светозара Вукмановића Темпа да покуша да уради оно што пре њега нису успели Павловић и Радосављевић. С тим у вези, он ПК КПЈ за Македонију уздиже на ранг ЦК КПМ, тиме формирајући компартију Македоније по словеначком и хрватском моделу. Затим, за чланове ЦК именује Лазара Колишевског, Страшила Гигова, Цветка Узуновског, Мару Нацеву, Банета Андрејева и Кузмана Јосифовског, што је практично значило помирење две завађене фракције. Броз се, ипак, иако је номинално говорио против аутономистичких тенденција и на организационом и на партијском плану,¹⁹ на овај начин определио за опцију која је више нагињала аутономистичком становишту. Међутим, имајући у виду да је комунистичка организација, са друге стране, стављена под контролу КПЈ, а македонско руководство прихватило идеју решавања свог националног питања у југословенским оквирима, има аргумената и за контратезу, коју данас махом заступају северномакедонски аутори.²⁰

Један од првих задатака коју је нова организација пред себе поставила, било је издавање прогласа о циљевима македонске комунистичке организације. У одсуству Светозара Вукмановића, ЦК КПМ усваја *Јунски проглас*, чији је творац Кузман Јосифовски Питу, којим се захтева самостално одржавање веза и регулисање односа са суседним комунистичким партијама Грчке, Бугарске и Албаније, који би проишодио из самосталности македонске компартије. То је практично представљало повратак на ранију тежњу о македонској борби ван југословенских оквира.²¹ Овакав став убрзо је ревидиран на Преспанском саветовању током августа, а дефинитивно *Манифестом* Главног штаба НОВ и ПОМ, који је чији је текст усаглашен договором Светозара Вукмановића и Михајла Митића (Апостолског). Њиме је најављено формирање македонске државе на дотадашњем подручју Јужне Србије, а Главни штаб је себе легитимисао представником македонског народа, при том се позивајући на илинденске традиције и право народа на самоопредељење.²² Након одлука Другог заседања АВНОЈ у Јајцу, које су

¹⁸ Ристе Бунтевски - Бунте, *Кузман Јосифовски - Питу и неговиот однос кон надворешните политички влијанија во Македонија*, Кузман Јосифовски - Питу време-живот-дело, Скопје, 1995, 192-193.

¹⁹ ДАРМ, фонд НОБ, К-4, 01.16.1943.

²⁰ Оливер Станојски, *н. д.*, 31.

²¹ Михајло Миновски, *Авнојска Југославија и македонското национално прашање (1943- 1946)*, Скопје, 2000, 32, 36-41.

²² Славко Милосавлевски, *Македонската национална свест — Манифестот на ГШМ 1943 - „Приговорот“ кон Манифестот*, Кузман Јосифовски - Питу време-живот-дело, Скопје, 1995, 131-132.

подразумевале и федерализацију државе са Македонијом као федералном јединицом, односно Македонцима као једним од пет конститутивних народа, АВНОЈ и НКОЈ доносе почетком 1944. одлуку о кодификацији новог језика – македонског, који ће бити равноправан са словеначким, хрватским и српским.²³

АСНОМ, ДФ Македонија и НД Македонија

Током 1944. године долази до дефинитивног расплета када је реч о формирању македонског ентитета. Прво је у новембру 1943. основан Иницијативни одбор за сазивање Антифашистичког собрања народног ослобођења Македоније, за чијег председника је изабран Методије Андонов Ченто, а у чији састав су још ушли и Страхил Гигов, Михајло Апостолски, Венко Марковски, Цветко Узуновски Абаз и Борко Темелковски. У априлу 1944, наведени Одбор биће проширен појединим интелектуалцима и угледним грађанима. У јануару 1944, Димитар Влахов, иначе стари македонски револуционар из времена Османског царства, покушао је да актуелизује решавање македонског питања, али не само у југословенским оквирима, него интегрално, у садејству са бугарским и грчким комунистима. С тим у вези, истиче захтев за укидање версајских граница, те отворено изражава став да без македонске аутономије у све три балканске државе, не може да се реши у потпуности македонско национално питање.²⁴

У јулу исте године, дешава се још један испад, који је заправо указао на правац развоја будуће македонске јединице. Наиме, за члана Президијума АСНОМ предложен је Видоје Смилевски Бато. Међутим, његова кандидатура је одбијена, пре свега, залагањем Чента, јер је Смилевски долазио из Србије и није знао македонски језик, иако је рођен у околини Гостивара.²⁵

Коначно, на Илинден, 2. августа 1944, сазван је АСНОМ, који је прогласио Демократску Федералну Македонију. АСНОМ је проглашен за врховно законодавно и извршно народно представничко тело и највиши орган државне власти ДФ Македоније. Усвојена је Декларација о основним правима грађана, а македонски језик је проглашен за службени језик македонске државе. Поред осталих одлука, донето је и решење којим се Илинден проглашава за народни и државни празник, а такође је посебно призната улога тзв. НОВ у ослобођењу земље од окупатора.²⁶

У свим актима АСНОМ, ДФ Македонија се дефинише као слободан и равноправан федерални субјект у оквиру нове демократске и федеративне

²³ Виолета Ачкоска, *Лекции од современата македонска држава (1944-1991)*, Скопје, 2011, 21.

²⁴ ДАРМ, фонд Димитар Влахов, К-34, 26.01.1944.

²⁵ Киро Глигоров, *Македонија е сè што имаме*, Скопје 2002, 58-59.

²⁶ *Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и национална држава*, кн. 2, Скопје, 1981, 590-600.

Југославије. Ово је македонски сепаратизам заоденуло у југословенско федерално рухо, утирући пут дефинитивном отцепљењу ове територије неколико деценија касније. Међутим, у сусрет повлачењу немачких трупа на север, те све извеснијем бугарском поразу, Хитлер 1. септембра издаје наредбу да се хитно прогласи независна Македонија на оном подручју Краљевине Југославије које је било окупирано од Бугара, а у Скопље шаље Ивана Михајлова да обави овај задатак.²⁷ Он је ипак напустио Скопље 7. септембра не обавивши задатак, већ је то учинио његов опуномоћеник наредног дана.²⁸ Ова држава потрајала је тек месец и по дана, али представља први покушај независне државе у македонској историји.

Крајем септембра интензивирани су разговори са руководством бугарског Отчественог фронта о праву пиринских Македонаца на самоопредељење и отцепљење. У том погледу, званична Софија дала је сагласност за отварање македонског представништва у Бугарској, које ће обезбеђивати редовне односе без посредништва Београда,²⁹ што је указивало на сепаратистички курс. Због све проблематичнијег деловања македонског руководства, ЦК КПЈ шаље у децембру 1944. Андрију Хебранга у специјалну мисију. Он у извештају наводи да због деловања Чента у Президијуму АСНОМ пресудан утицај имају македонски националисти и сепаратисти,³⁰ што је само била потврда постојања сепаратистичког деловања у оквиру комунистичке борбе.

Президијум АСНОМ је 21. новембра 1944. године донео одлуку о привременој забрани повратка југословенских држављана, немакедонаца, који су живели у Македонији пре 1941,³¹ која је практично легализовала прогон Срба који је извршен у време окупације. На другом заседању АСНОМ крајем децембра Вукмановић поново долази у сукоб са македонским руководством због шовинистичких и сепаратистичких тенденција у Македонији, које оцењује као део шире антијугословенске акције.³² У наредном периоду се македонски сепаратизам препознаје као проблем, те Броз сазива седницу Политбироа у марту 1945, на којој Миха Маринко подноси извештај у коме чланове Президијума АСНОМ означава заговорницима независности Македоније, који Југославију виде само као уговорну заједницу суверених

²⁷ Sabrina P. Ramet, *The Three Yugoslavias: State-Building and Legitimation, 1918-2005*, Indiana University Press, Indiana, 2006, 155.

²⁸ Срђан Ивановић, *Заједничка историја са Бугарском: Независна Држава Македонија*, СПОНА - Српски културно-информативен центар, 13.11.2020, доступно на: <https://srbi.org.mk/a/v/zajednicka-istorija-sa-bugarskom-nezavisna-drzava-makedonija>, приступљено 22.05.2024.

²⁹ Оливер Станојски, *н.д.*, 65.

³⁰ Михајло Миновски, *н.д.*, 110.

³¹ Виолета Ачкоска, *Аграрно-сопственичките односи промени и процеси во Македонија 1944-1953*, Скопје, 1998, 119-121.

³² АСНОМ, *документи од Првото и Второто заседание на АСНОМ*, I, 2, 407.

националних држава.³³ По овоме се јасно види да је идеја македонског сепаратизма наставила да постоји и у новим условима, с тим што је по први пут она легализована новим уређењем Југославије.

Македонски симболи

Интересантно је истаћи да ниједна политичка фракција која је оптирала за македонску еманципацију, није успела да наметне јединствену националну симболику којом би се идентификовала нова македонска нација, односно која би хералдички представљала македонску федералну јединицу или независну државу. Аутономистичка фракција ВМРО током читавог међуратног периода користила је двобојну црвено-црну заставу, а за главни хералдички симбол пројектоване македонске државе сматран је златни лав. Ово је имало утемељења у полувековној традицији организације у литератури познате као ВМРО.³⁴ Чланови профашистичке ВМРО, који су 1944. прогласили НД Македонију, природно су за заставу нове државе одредили своју страначку, црвено-црну хоризонталну двобојницу.³⁵

Упоредо са овом фракцијом, у редовима комуниста негован је нови тип хералдике проистекао из комунистичке идеологије и совјетских симбола. Тако је 1943. године у Лопушнику донета одлука да симбол македонских партизанских јединица буде црвена застава са црвеном звездом петокраком, обрубљеном жуто-златном бојом.³⁶ Сам положај звезде је варирао, у почетку је она постављена у средину, да би до завршетка рата била померена у горњи леви угао. Међутим, нарочито је важно истаћи још један детаљ. Поједине македонске партизанске јединице улогорене у Скопској тврђави побуниле су се 7. јануара 1945. због наредбе да се припреме за одлазак на Сремски фронт. Том приликом су изнесене пароле да се уместо на Срем крене на Солун, а истакнута је и тробојна бело-црвено-црна застава. Она је требало је да буде застава македонске војске и државе, под којом је требало да изврши ослобођење и уједињење Македоније, а три боје су могле представљати Вардар, Егеј и Пирин. Међутим, побуна је убрзо угушена, а Војни суд Скопске војне области посебно се бавио питањем идеје о македонској тробојници.³⁷ Но, куриозитет представља чињеница да је део припадника партизанских комунистичких снага практично преузео и само делимично модификовао црвено-црну заставу коју су користили сарадници нациста из редова ВМРО.

³³ Драган Кљакиќ, *Времето на Колишевски*, Скопје 1994, 299.

³⁴ Види више: Јован Јоновски, „Историја на македонското државно знаме“, *Македонски хералд*, 18/2022, 9-10.

³⁵ Срђан Ивановић, *н.д.*

³⁶ Симо Младеновски, „Македонските национални симболи во текот на НОБ“, *Гласник*, ИНИ, 48, 2004, 1–2, 24.

³⁷ Оливер Станојски, *н.д.*, 78.

Закључак

Македонски сепаратизам на подручју Јужне Србије, иако је имао одређеног упоришта у међуратној епохи, свој зенит доживљава у Другом светском рату, током окупације Краљевине Југославије. У том погледу, на остваривању истог циља радили су великобугарски иредентисти, фашисти и нацисти, али и комунисти из редова југословенске и бугарске компартије. Коначан успех оваких тенденција остварен је пред крај рата, формирањем македонске федералне јединице, као државе у оквиру нове Југославије, затим националним одвајањем Македонаца од остатка српског народа, те кодификацијом новог језика. Стога, тешко је извести закључак о супротстављеним политичким циљевима различитих македонских сепаратистичких фракција. И док су једни заговарали моменталну независност, други су тај циљ остваривали постепено, кроз југословенски федерализам. На крају, ваља запазити да су македонски комунисти дефинитивно довршили остварење сна о независној Македонији 8. септембра 1991. на исти дан када су нацисти 1944. по први пут прогласили Независну Државу Македонију.

Објављени извори:

Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и национална држава, кн. 2, Скопје, 1981.

Зборник докумената и података о народоослободилачком рату југословенских народа, т. VII, књ. 1, Борбе у Македонији. Београд, 1952.

Литература:

Ачкоска, Виолета, *Аграрно-сопственичките односи промени и процеси во Македонија 1944-1953*, Скопје, 1998.

Ачкоска, Виолета, *Лекции од современата македонска држава (1944-1991)*, Скопје, 2011.

Бунтевски, Ристе, Бунте, *Кузман Јосифовски - Питу и неговиот однос кон надворешните политички влијанија во Македонија*, Кузман Јосифовски - Питу време-живот-дело, Скопје, 1995.

Глигоров, Киро, *Македонија е сè што имаме*, Скопје, 2002.

Ивановић, Срђан, *Заједничка историја са Бугарском: Независна Држава Македонија*, СПОНА - Српски културно-информативен центар, 13.11.2020, доступно на: <https://srbi.org.mk/a/v/zajednicka-istorija-sa-bugarskom-nezavisna-drzava-makedonija>, приступљено 22.05.2024.

Јоновски, Јован, „Историја на македонското државно знаме“, *Македонски хералд*, бр. 18/2022, 3-29.

Krizman, Bogdan, *Ante Pavelić i ustaše*, Globus, Zagreb, 1978.

Киселиновски, Стојан, *Методија Шаторов - Шарло и македонското револуционерно движење*. Методија Шаторов - Шарло и неговото време (1897-1944), Скопје, 2007.

Кљакиќ, Драган, *Времето на Колишевски*, Скопје, 1994.

Милосавлевски, Славко, *Македонската национална свест — Манифестот на ГШМ 1943 - „Приговорот“ кон Манифестот*. - Кузман Јосифовски - Питу време-живот-дело, Скопје, 1995.

Миновски, Михајло, *Авнојска Југославија и македонското национално прашање (1943- 1946)*, Скопје, 2000.

Мићић, Срђан, „Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца и припрема државног удара у Бугарској, 1923–1925. године“, *Војноисторијски гласник*, 1/2014.

Мићић, Срђан, „Протогеровисти ВМРО у југословенској служби 1930–1935. године“, *Војноисторијски гласник* 2/2018, 70-109.

Младеновски, Симо, „Македонските национални симболи во текот на НОБ“, *Гласник*, ИНИ, 48, 2004, 1–2, 23-42.

Мојсов, Лазар, *БРП (к) македонското национално прашање*, Скопје 1978.

Станојски, Оливер, *Македонски автономизам и сепаратизам 1943-1946, магистерски работи*, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филозофски факултет, Институт за историја, Скопје, 2012.

Тасић, Дмитар, „Војно-политичка акција ’македонствујушчих’ у Краљевини СХС/Југославији 1919–1934. године“, *Архив. Часопис Архива Југославије*, III, 3/2002, 92-107.

Тодоровски, Зоран, *Дејноста на Методија Шаторов во ЦК на БКП и во Коминтерната за решавање на македонското национално прашање*. Методија Шаторов - Шарло и неговото време (1897-1944), Скопје 2007.

Улунян, Арутюн, *Коминтерн и геополитика. Балканскиот рубез 1919-1938 гг*, Москва, 1997.

Цвијић, Јован, *Основе за географију и геологију Македоније и Старе Србије, књ. I*, Београд, 1906.

Шанданов, Петър, *Богатство ми е свободата*, София, 2010.

*Summary***Dušan Ilić****MACEDONIAN SEPARATISM IN SOUTHERN SERBIA IN
THE PERIOD 1941-1945.**

This article aims to shed light on Macedonian separatist aspirations in the area of the occupied part of the Kingdom of Yugoslavia, which in the pre-war period was known as South Serbia, during the World War II, but also immediately after its end, when a political entity called Macedonia was formed for the first time in history. Macedonian autonomists and federalists in this area promoted, tactically speaking, two version of the same policy in the Ottoman and interwar periods, which aimed at the national emancipation of the Macedonians from the rest of the Serbian nation. Thus, during the World War II, there will be several factions of Macedonian separatist politics. One will openly side with the Bulgarian fascist occupier and serve in his occupation apparatus, and for the first time towards the end of the war (1944) will try to form the Independent State of Macedonia, while the other will operate under the auspices of the Communist Party of Yugoslavia. During the war itself, and within the KPJ, several currents appeared, which, wanting to achieve the same goal, advocated different approaches to solving the Macedonian issue. One faction will advocate the fight for a Macedonian state in the Balkans through an autonomous national liberation movement with the possibility of joining the Balkan Federation, while the other, prevailing, will fight for the establishment of Macedonia within the Yugoslav framework, i.e. for the realization of national rights under the leadership of the KPJ as part of solving the national question. This policy will win after the Second World War, when the Macedonian federal unit is formed within the new Yugoslav state, which will be the embryo of the future independent state of North Macedonia.